

БОРТЬБА З КОНТРАБАНДНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ НА «ВОЛИНСЬКОМУ» ВІДРІЗКУ ПОЛЬСЬКО-РАДЯНСЬКОГО КОРДОНУ В 1921 – 1924 рр.

В. С. Марчук

Національний університет «Острозька академія»

mar4yk80@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0837-407X>

Ключові слова: Друга Річ Посполита, Волинське воєводство, контрабанда, міжвоєнний період, польсько-радянський кордон.

Стаття присвячена проблемі боротьби з контрабандною діяльністю на волинській ділянці польсько-радянського кордону. Встановлено, що в період 1921-1924 рр. відбувається пошук ефективної моделі охорони східного кордону Другої Речі Посполитої. Радянська Україна і Друга Річ Посполита зазнали значних втрат в результаті Першої світової і радянсько-польської війн і перебували в край тяжких економічних умовах. Неминучим наслідком нестачі промислових товарів і продуктів харчування стала контрабанда. Волинська ділянка польсько-радянського кордону стає місцем активного нелегального товарообігу між Польщею і Радянською Україною. Необлаштованість кордону, як з одного, так і з іншого боків, слабка охорона сприяли поширенню контрабандної діяльності, участь в якій брали, головним чином, населення прикордонних місцевостей. Окрема увага приділена категорії товарів, які переправлялися контрабандистами через волинську ділянку польсько-радянського кордону в 1920-1924 рр. Відсутність належного досвіду та розвинених форм боротьби з контрабандою не дозволили першим формуванням на східному кордоні Другої Речі Посполитої досягти позитивних результатів. Не дивлячись на вжиті трансформаційні заходи, державна поліція не виправдала покладених на неї функцій з охорони кордону. В таких умовах польська влада була змушена ухвалити рішення про створення спеціальної військової структури для охорони східного кордону – з 1 листопада 1924 р. і аж до вересня 1939 р. польсько-радянський кордон знаходився під охороною Корпусу охорони прикордоння. Створення КОП відкрило новий період у боротьбі з контрабандною злочинністю на східному кордоні Польської держави.

FIGHT AGAINST SMUGGLING ON THE «VOLYN» SECTION OF THE POLISH-SOVIET BORDER IN 1921 – 1924

V. Marchuk

The National University of Ostroh Academy

Key words: the Second Polish–Lithuanian Commonwealth, Volhyn' voivodship, smuggling, interwar period, the Polish-Soviet border.

The article is dedicated to the problem of combating smuggling on the Volhyn' section of the Polish-Soviet border. It is established that in the period of 1921-1924 there was a search for an effective model of protection of the eastern border of the Second Polish–Lithuanian Commonwealth. The Soviet Ukraine and the Second Polish–Lithuanian Commonwealth have suffered significant losses as a result of the First World War and the Soviet-Polish wars and were in the highly difficult economic conditions. Smuggling was an inevitable consequence of the industrial goods and food shortage. During 1920 – 1924 the Volhyn' section of the Polish-Soviet border becomes a place of an active illegal trade between Poland and Soviet Ukraine. Unsettled border on both sides, weak security contributed to the spread of smuggling, which mainly the local people took part in. Particular attention is paid to the category of goods smuggled across the Volhyn' section of the Polish-Soviet border in 1920-1924. Lack of proper experience and developed forms of combating smuggling did not allow the first formations on the eastern border of the Second Polish–Lithuanian Commonwealth to achieve positive results. Despite the transforma-

tional measures taken, the state police did not justify their in the border protection functions. In such circumstances, the Polish authorities were forced to decide to create a special military structure to protect the eastern border - from November 1, 1924 until September 1939, the Polish-Soviet border was under the protection of the KOP (Border Protection Corps). The creation of the KOP opened a new period in the fight against smuggling crime on the eastern border of the Polish state.

Одним із важливих факторів, що визначали безпеку та внутрішню стабільність Польської держави у міжвоєнний період, була система охорони державного кордону. Незважаючи на помітний прогрес останніх років у дослідженні різних аспектів історії II Речі Посполитої, чимало проблемних питань залишаються не вивченими, і потребують додаткового залучення нових джерел. Сюди, зокрема, входить і історія прикордонних формувань, а особливо питання боротьби з контрабандою на східному кордоні Польщі. Цей відрізок державного кордону мав стратегічне значення, адже, окрім економічних аспектів, тут важливу роль відігравав політичний чинник. Незважаючи на укладене перемир'я, радянська сторона всіляко намагалася дестабілізувати ситуацію на теренах Західної Волині. Період 1921-1924 рр. є періодом пошуку оптимальної ефективної моделі охорони кордону різними силовими структурами. Проте справжній, дійсно ефективний спосіб охорони кордону, пов'язаний з діяльністю Корпусу охорони кордону, організований за військовим зразком.

Аналіз досліджень і публікацій. Хоча в сучасній історичній науці питання кордону і прикордоння досліджуються досить активно, проте проблема боротьби з нелегальними перевезеннями на польсько-радянському кордоні у міжвоєнний період лише частково висвітлена у вітчизняній та зарубіжній історіографіях. Питання боротьби з контрабандою різних прикордонних формувань також не висвітлювалось у польській історіографії міжвоєнного періоду. Це пов'язано з досить коротким періодом функціонування окремих формацій в системі охорони кордону, а також з труднощами доступу до документальних матеріалів. В радянський період практично не здійснювалося вивчення окресленої проблеми, оскільки доступ до архівних документів, які стосувалися польсько-радянського прикордоння був обмеженим. Спеціальних досліджень, присвячених проблемі контрабанди на польсько-радянському кордоні ще не підготовлено.

Окремі питання пов'язані з контрабандною злочинністю на початку 1920-х років піднімають-

ся в роботах Г. Домінічека¹, Р. Літвінського², О. Разиграєва³, В. Кузьміч⁴, Д. Архірейського⁵, С. Гуменного⁶, Р. Коцана⁷, Гнітько С.⁸ та ін. Разом з тим нелегальний товарообіг та боротьба з ним стали невід'ємною частиною життя польсько-радянського прикордоння в міжвоєнний період. Доступ до архівних документів дає можливість актуалізувати вивчення окресленої проблеми.

Підписання прелімінарного перемир'я між Польщею і РСФРР 12 жовтня 1920 р. дозволило польській стороні розробити інструкцію по організації охорони кордону, яка фактично заклала основи безпеки на польсько-радянському прикордонні. Цілком зрозуміло, що в умовах, які склалися, було досить складно організувати ефективну систему охорони кордону. Новий польсько-радянський кордон мав протяжність 1 484 км, в межах Волинського воєводства відтинок кордону складав 293 км і проходив по 4 з 10 повітів: Кременецькому, Острозькому (з 1925 р. Здолбунівський), Рівненському та Сарненському

¹ Dominiczak H. Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939. Warszawa, 1992. 287 s.

² Litwiński R. Kontrola granicy wschodniej przez Policję Państwową w okresie międzywojennym. Biuletyn Informacyjny PAN. Oddział w Lublinie. Lublin, 2003. nr 8. S. 70-78

³ Razyhraev O. Udział Policji Państwowej województwa wołyńskiego w ochronie granicy wschodniej w latach 1921-1924. Pamięć i Sprawiedliwość. 2010. № 1. S. 211-231; Його ж. Польська державна поліція на Волині у 1919-1926 роках. Луцьк: Волинські старожитності, 2012. 444 с.

⁴ Кузьміч В. Нелегальный товарооборот на белорусском участке советско-польской границы в 1927-1939 гг. Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. Серыя гуманітарных і грамадскіх навук. Брест, 2007. № 4. С. 17-26.

⁵ Архірейський Д. Протидія радянських митників контрабанді наприкінці 1920-х – у 1930-х рр. Український історичний журнал. Київ, 2013. № 2. С. 105-120.

⁶ Гуменний С. Контрабанда на кордоні між Республікою Польща та СРСР у 20-ті рр. XX ст. Матеріали XI Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених КНУ «Дні науки історичного факультету – 2018». Київ, 2018. С.150-153

⁷ Коцан Р. Охорона державних кордонів Другої Речі Посполитої у міжвоєнний період (1921-1939 роки). Fundacja Oświata i Nauka Bez Granic PRO FUTURO. Kelm-Lódź, 2018. № 1 (21). S. 122-128.

⁸ Гнітько С. Боротьба з контрабандою в Україні. З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. Київ, 2000. №2/4(13/15). С. 410-423.

(до 1930 р. повіт перебував у складі Поліського воєводства)⁹.

Державний кордон Другої Речі Посполитої на сході поділявся на кілька смуг. Від самого кордону вглиб держави на відстань 2 км простягалася прикордонна смуга. Далі від неї ще на 4 км розташовувалася прикордонна зона. Перебування в прикордонній смузі було суворо заборонено. Виняток становили особи, які проживали там постійно або щонайменше 6 місяців. Окрім того, в прикордонній смузі могли перебувати державні службовці і військові за спеціальними дозволами, а також особи, що мали відповідні документи для подорожі. З 22.00 до 04.00 діяла заборона на перебування в прикордонній зоні, яка не поширювалася на державних службовців і військових з відповідними службовими посвідченнями. В 30 км смузі від державного кордону на термін від 1-го до 3-ох років могла поширюватися заборона на проживання осіб, які притягувалися до кримінальної чи адміністративної відповідальності за контрабанду або перевезення заборонених речей, а також особам, які нелегально перетнули кордон¹⁰. Окремі ділянки польсько-радянського кордону відрізнялися між собою за топографією, протяжністю, населенням та економічними відносинами в сусідній зоні, а також характером та інтенсивністю контрабанди.

В період до 1923 р. на польсько-радянському кордоні не були проведені демаркаційні роботи та не встановлено лінію розмежування, що, звісно, сприяло безконтрольному руху як з радянського, так і польського боків. Важливим фактором, що сприяв контрабандній діяльності, була лісиста місцевість, завдяки якій нескладно було перейти і переїхати кордон, особливо вночі. В зв'язку з цим у лютому 1924 р. острозький повітовий староста намагався отримати згоду на вирубку власниками лісів смуги вздовж кордону шириною в 1 км. З зазначеною метою він звернувся з листом до Острозького повітового управління державної поліції, в якому комендантам прикордонних рот державної поліції ставилося завдання дійти згоди з власниками лісів, які знаходяться в однокілометровій смузі від державного кордону, при цьому давалася рекомендація «вжити всіх можливих засобів впливу». Цілком зрозуміло, що порозуміння у вказаному питанні вони не знайшли, адже очистити ділянку від дерев та чагарів мали своїми си-

лами самі власники ділянок. Останні пішли лише на деякі поступки – зокрема, вони погодилися за власний кошт вирубати в однокілометровій прикордонній смузі сіл Пашуки, Крилів, Хутір Краля 10 сажнів (21 м) лісу від кордону вглиб території, і додатково, ліс, відстанню на 1 км очистити від чагарів¹¹. В окремих випадках кордон проходив поряд з помешканнями селян і це, певним чином, також спонукало їх до заняття контрабандою. Так, Іван Черв'юк мешкав на Крилівських Хуторах за 50 м від кордону, Опанас Українець мешкав в Крилові за 700 м від кордону¹².

Цілком зрозуміло, що новий кордон, встановлений між державами відповідно до умов Ризького мирного договору, розірвав багатолітні економічні зв'язки в регіоні і змушував населення шукати альтернативні шляхи виходу з ситуації, що склалася. Початок 1920-х – період соціально-економічної кризи, одним з яскравих проявів якого був «товарний голод». Через низькі темпи відбудови господарства в результаті руйнувань завданих протистояннями 1917-1920-х років, більшість товарів народного вжитку стали недоступними населенню Радянської України через високі ціни, що, в свою чергу, створювало соціальну напругу в суспільстві і дезорганізовувало торгівлю.

Разом з тим промисловість Радянської України не могла в повній мірі задовільнити попит власного ринку. Зрозуміло, що дефіцит товарної ніші призвів до нелегального ввезення цієї продукції з-за кордону контрабандним шляхом. Крім того, товари виготовлені в Радянській Україні не витримували конкуренції іноземного товаровиробника як по якості, так і по ціновим показникам. Радянська Україна на початку 1920-х рр. відчувала дефіцит практично всього: продуктів харчування, товарів першої необхідності, мануфактури, і т.п. Незважаючи на допомогу РСФСР, ситуація в республіці була вкрай тяжкою і контрабандний шлях був основною можливістю задовільнити ринковий попит. Ситуація в сусідній Польщі була набагато кращою, там не було гострої нестачі продуктів харчування і товарів першої необхідності.

Друга причина розмаху контрабанди – слабкість радянської та польської прикордонних служб. З часу підписання премілінарного перемир'я Польща починає пошук ефективної і дієвої інституції по охороні свого східного кордону. В залежності від формації, яка гарантувала безпе-

⁹ Razyhraev O. Udział Policji Państwowej województwa wołyńskiego w ochronie granicy wschodniej w latach 1921-1924. Pamięć i Sprawiedliwość. 2010. № 1. S. 222.

¹⁰ Ibidem. S. 223

¹¹ Державний архів Рівненської області (далі ДАРО). Ф. 317. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 1-4.

¹² ДАРО Ф. 68. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 14.

ку, дослідники виділяють чотири періоди. В період 1921-1922 рр. охорона кордону покладалася на підрозділи митних батальйонів і державної поліції. Діяльність митних батальйонів регулювалася Інструкцією Головного митного управління при Міністерстві фінансів від 3 вересня 1921 р. Вона передбачала спільну роботу митників, цивільної влади та поліції. До основних завдань належали: попередження нелегального перетину кордону, боротьба з контрабандою, ревізія будівель у населених пунктах.

У травні 1922 р. відбулася чергова реорганізація системи охорони східного кордону. Головна команда митних батальйонів була вилучена зі структур Міністерства фінансів і передана у підпорядкування Міністерства внутрішніх справ. Проте вже розпорядженням від 1 вересня 1922 р. митні батальйони були реорганізовані у прикордонну варту, якій, як і попередньому формуванню, мали надавати допомогу підрозділи державної поліції. Функціонування прикордонної варті було значно ефективнішим, ніж митних батальйонів, проте польська влада вдалася до чергового реформування системи охорони східного кордону Польської держави. Військова рада Другої Речі Посполитої доручила охорону кордону державній поліції. Це рішення підтримали керівники східних воєводств Польщі¹³.

До функціональних обов'язків державної поліції у межах охорони кордону належали: контроль за прикордонним рухом населення; боротьба з нелегальним перетином кордону та контрабандою товарів; переслідування та затримання контрабандистів, а також їх допровадження до відповідних органів з метою застосування щодо них заходів адміністративного чи кримінального характеру; нагляд за будівництвом у прикордонній смузі тощо. Крім того, в обов'язки цього органу з перших місяців його роботи входило інформування МВС про поточну ситуацію у краї¹⁴.

Співпраця Прикордонної служби з підрозділами міліції, досить висока мобільність патрульних, використання засідок, часті зміни режиму служби та діяльності у всьому прикордонному повіті та на території держави сприяли зменшенню контрабандної злочинності та нелегальний перетин кордону. У методах роботи, що використовувались на той час, прикордонна служба зосередила свою основну увагу на джерелах злочинів, намагаючись знайти їх та розслідувати скандали з контра-

бандою в районі їх дії.

До кардинальної реорганізації прикордонних військ і в УСРР, і в Польщі в 1924 р. кордон охоронявся слабо, що давало можливість майже безперешкодно переміщувати товари. Погано охоронялися і прикордонні пункти, і ділянки між ними, тому контрабанду можна було провезти, як через митні пункти, так і в обхід них. Таким чином найбільша інтенсивність контрабандних потоків припала на 1920 – 1924 рр.

Інша причина участі в контрабанді значної кількості прикордонного населення – високий рівень безробіття в обох державах, викликаного скороченням промислового виробництва і посівних площ. Молодь, демобілізовані військові не мали можливості влаштуватися на роботу, тому, щоб прогодувати себе і власну родину, були змушені брати участь в незаконному промислі. Крім того, важливим фактором, була близькість кордону до населених пунктів і фактична відсутність контролю прикордонної смуги до 1923 р.

У період Другої Польської Республіки боротьба з контрабандною злочинністю була одним із складних завдань усіх прикордонних формувань. Багато людей долучились до заняття незаконними перевезеннями, скориставшись економічними труднощами держави, розбіжністю між попитом та пропозицією на окремі товари та різницею в цінах у Польщі та сусідніх країнах.

Місцеве населення ставилося до контрабанди як до важливого джерела доходу і не вважало це злочином. В окремих випадках контрабандною діяльністю тут займалися цілими сім'ями. Інформація про цих осіб була відома відповідним органам, які в своєму розпорядженні мали списки контрабандистів по окремих ділянках кордону. У грудні 1923 р. Острозьке повітове староство надіслало запит до усіх прикордонних рот та постерунків державної поліції з проханням надіслати в 10-ти денний термін до староства перелік осіб, які займаються контрабандою товарів і людей через кордон «з Совдепєю». Перелік мав містити наступні пункти: 1) порядковий номер; 2) прізвище, ім'я, по батькові; 3) вік; 4) заняття; 5) місце проживання; 6) примітки, в яких необхідно було зазначити, чи притягувався до відповідальності, і якщо так, то коли і ким¹⁵. Як впливає з даних цих списків, частина осіб, які займалися контрабандною діяльністю потрапила «на олівець» поліції через притягнення до відповідальності за протизаконні дії. Інша ж частина, яка не притягувалася, потрапила до переліку осіб, ймовірно через діяль-

¹³ Разиграев О. Польська державна поліція на Волині у 1919-1926 роках. Луцьк: Волинські старожитності, 2012. С. 326.

¹⁴ Там само. С. 330.

¹⁵ ДАРО. Ф. 68. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 11.

ність інформаторів в прикордонних місцевостях. Так, наприклад, список контрабандистів по Майківській гміні включав 28 осіб, з яких 3 жінки, всі інші чоловіки різного віку. Наймолодшому було 20 р., найстаршому – 67 р. Частина осіб з переліку були уродженцями Радянської України, що звичайно полегшувало їм збут контрабандного товару за кордоном. В окремих випадках контрабанда була сімейною справою. Так, в колонії Борщівка контрабандою займалися батько і син Бортніки, мешканці с. Майків, брати Федір та Євтух Тимощуки¹⁶. В колонії Лідавка, контрабандою займалося 6 осіб, серед яких два брати Сапковські Гнат (26 р.) та Василь (20 р.) і два брати Оканьовські В'ячеслав (24 р.) та Владислав (20 р.)¹⁷.

Якщо ж місцеве населення з прикордонної смуги не займалося контрабандою самостійно, то досить часто працювали на контрабандистів, постачаючи їм товари, призначені для цієї мети або за відповідну плату (іноді досить низьку) переміщали їх через кордон. Так, в ніч з 4 на 5 грудня 1921 р. під час патрулювання на прикордонному постерунку № 2 було затримано 3 осіб: мешканця м. Зв'ягель Миколу Зайченка (48 р.), і Уляну (20 р.) та Уліту (19 р.) Корнійчук з с. Полочин Піщівської гміни, Зв'ягельського повіту, які переносили тюки з хустками. Під час допиту, вони розповіли, що товар не їх, а Сламінського Станіслава з Корця та ще 2 жидів, а Зайчук мав доставити товар і дівчат¹⁸. В липні 1924 р. за нелегальний перетин кордону на Хуторі Краля було затримано 3 осіб: Григорія та Якова Коржевських з с. Гута Заворовська і Софію Рижук з с. Мар'янівка Зв'ягельського повіту, яка була сестрою жінки Григорія. Затримані мали намір піти до фірми «Stowarzieszenie Handlowe Wojcik i S-ka w Korcu», де мали купити товару на 33 американські долари і 15 руб золотом. Гроші на купівлю товарів Яків отримав від єврея на прізвище Блюгштин, мешканця м-ка Баранівка, а брата і Софію взяв з собою для того, щоб допомогли нести закуплений товар¹⁹.

Масштаби контрабандної діяльності були різними. На підставі польських і радянських документів можна виділити декілька видів контрабанди на основі кількості товарів, які переміщалися через кордон і грошового обігу контрабандистів. Так, на найнижчій сходинці перебувала т.зв. споживча, індивідуальна чи побутова контрабанда. По суті, це було самозабезпечення населення

прикордонних територій закордонними товарами першої необхідності. Потік споживчої контрабанди був набагато інтенсивнішим з Польщі в УСРР, оскільки постачання з радянського боку було достатньо слабким. Місцеві селяни відчували дефіцит самих необхідних товарів (цукор, сіль, чай, сірники і т.п.), які можна було придбати за гроші чи виміняти в Польщі. Споживча контрабанда відносилася до вимушеного непрофесійного заняття, але була кримінально каранюю.

В споживчу контрабанду, перед усім, було втягнуте місцеве населення прикордонних територій, в основному з підрадянської України. Мешканці Берездівської, Городницької, Піщівської волостей Звягельського повіту, Кривинської, Ганнопільської, Плужненської, Ляховецької волостей Заславського повіту, намагалися задовільнити попит на товари першої необхідності шляхом їх купівлі у найближчих прикордонних містах Польщі, головним чином у Корці, Гощі, Острозі, Рокитному. З часом у прикордонних містах і селах торговельні фірми облаштовували свої магазини, про які мешканці Радянської України були проінформовані, що значною мірою полегшувало купівлю необхідних товарів. Представники торговельних фірм, з метою приваблення покупців з Радянської України, оформляли перепустки на перетин кордону для своїх постійних клієнтів. Найбільша кількість торговельних фірм працювала у Корці, який розташовувався практично на самому кордоні. Тут, зокрема, працювали наступні торговельні фірми, як «Stowarzieszenie Handlowe Wojcik i S-ka w Korcu», «Dom Handlowo-Transportowy «Agentura Wschodnia»», «Centrala agentur handlowych na Wołyniu», «Dom Handlowy «Ukraina» w Korcu», «Firma «Hurt» Eksport-Import w Korcu», «Dom Handlowy «Ameryka» w Korcu», «Rówieński Dom Handlowy Sz. Kulikowiczera w Równem. Filja w Korcu», «Dom Handlowy Józefa Kuszella». Головний офіс в Корці та філію в Острозі мала фірма «Dom Handlowo-Eksportowy «Poznań»», філії в Острозі, Рівному, Корці та Рокитно мала фірма «Warszawskie Powszechne Towarzystwo Handlowe Spółka z O.P. w Warszawie», фірма «Syndykat Handlowo-Transportowy T. Grzegorzewski i F. Sztayer. Spółka firmowa» мала відділи в Острозі, Корці, Майкові і Шумську²⁰. Однією з найпопулярніших фірм серед покупців з Радянської України була фірма «Stowarzieszenie Handlowe Wojcik i S-ka w Korcu».

Діяльність торговельних фірм у прикордонній зоні перебувала під пильним наглядом з боку поліції. Воєводське управління державної поліції

¹⁶ ДАРО. Ф. 126. Оп. 1. Спр. 30. Арк. 1-13в.

¹⁷ ДАРО. Ф. 68. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 12.

¹⁸ ДАРО. Ф. 323. Оп. 1. Спр. 8. Арк.56.

¹⁹ ДАРО. Ф. 321. Оп. 1. Спр. 24. Арк. 12.

²⁰ ДАРО. Ф. 30. Оп. 18. Спр. 1216. Арк. 1-327.

давала наступні вказівки у лютому 1924 р.: «... потрібно організувати нагляд за фірмами, які торгують з Совдеп'єю. Окрім нагляду за окремими особами, які працюють в них, встановити, чи в звітності фірм подаються правдиві відомості про прибутки. Деякі торговельні угоди фірм далекі від реальних цифр і фірми є досить підозрілими... у випадку підтвердження фіктивності звітів... подання з метою позбавлення фірм права торгувати в прикордонних пунктах потрібно надсилати до староства негайно»²¹.

Варто відмітити, що методи боротьби з контрабандою значною мірою відрізнялися в Польщі і УРСР. Польська сторона намагалася вирішити цю проблему шляхом налагодження легальної торгівлі з Радянською Україною, а також шляхом зміцнення кордону. Для впорядкування торговельної діяльності на кордоні в січні 1922 р. міністерство внутрішніх справ Польщі опублікувало циркуляр з питань торгівлі з Росією. Для запобігання поширенню на східному кордоні контрабанди було запроваджено певні правила. Рух через кордон поза прикордонними пунктами, які встановлювалися МВС, припинявся. Усі раніше видані дозволи на ведення торгівлі з Росією відмінялися. З метою полегшення торговельного обігу з Росією на прикордонні створювалися спеціальні місця торгівлі – ярмарки, які мали бути ізольовані і облаштовані так, щоб гарантувати реальний контроль за особами, які прибувають і відбувають. У прикордонній зоні, в межах Острога, на території постерунку № 16 була територія огорожена колючим дротом т.зв. «Hały Targowe» і куди мали доступ купці з Радянської Росії²².

Виїзд польських громадян по торговельним справам в Росію здійснювалася тільки з дозволу МВС. Усі особи, які прибували на ярмарки, громадяни Радянської України повинні були отримати спеціальну перепустку в поліції на прикордонних пунктах (постерунках), а польські громадяни - на посту державної поліції. За отримання перепустки бралася плата в розмірі 15 тис. польських марок, а за особами, що торгували з Радянською Росією, Україною і Білорусією встановлювався нагляд²³.

Ще однією важливою причиною зростання контрабандної торгівлі слід вважати бюрократичну тяганину. До прикладу, для того, щоб легально оформити торговельну операцію на суміжній

стороні, йшло багато часу і коштів, адже серед чиновників процвітала корупція. В цих умовах парадоксальною виглядає ситуація, коли контрабанда значно перевищувала легальну торгівлю.

В 1920-1921 рр. потік осіб на кордоні був досить масштабним. Частими ставали випадки, коли з одного населеного пункту в Радянській Україні формувалася група, які разом йшли в Польщу на «закупи». Так, в ніч з 7 на 8 грудня 1921 р. на відтинку № 5 прикордонного постерунку державної поліції № 2 за нелегальний перетин кордону було затримано 6 осіб, мешканок м. Зв'ягель: Олена Сілень (20 р.); Надія Гораніцька (17 р.); Христина Любохинець (16 р.); Марта Закалюжна (15 р.); Ганна Павловська (15 р.), Анастасія Хоїнська (15 р.). В Зв'ягелі вони мешкали на двох вулицях Заводська та Рибаківа²⁴.

На прикордонному постерунку № 2 в м. Корець 29 листопада 1921 р. вночі було затримано групу з 9 осіб, усі з Берездова Звягельського повіту, йшли «по товари першої необхідності», причому група складалася з хлопців, і дівчат²⁵. Наступного дня 30 листопада 1921 р. патруль затримав групу з 4 осіб, які йшли в бік Корця²⁶. 6 грудня на території, підконтрольній прикордонному постерунку № 2 було затримано групу з 8 осіб, з яких 6 з Берездівської гміни Звягельського повіту, 2 з Жуківської гміни Заславського повіту²⁷. Досить часто групи були не лише різностатевими й різновіковими, а й поліетнічними. В Польщу по товар в одній групі йшли українці, німці, поляки та євреї, їх об'єднувало бажання успішно скупитися необхідними товарами й повернутися додому.

Серед контрабандної продукції переважали в першу чергу мануфактурна продукція: різні види тканин (ситець, плюш, сукно, цайг, бумазея, драп та ін.), гудзики, нитки, підшви до взуття, хустки, цигарковий папір, цвяхи та ін. Іншу групу контрабандних товарів становили товари першої необхідності: сірники, свічки, цикорій, чай, кава, какао, цукор, сіль, лимони, оселедці, чорний перець, кориця, лавровий лист, оцет, гніт до газових ламп, лева для гоління, готовий одяг та взуття.

Державна поліція досить багато уваги приділяла контролю за особами, які підозрювалися у незаконній політичній діяльності, особливо комуністичній. Серед затриманих на кордоні були диверсанти, шпигуни, дезертири, втікачі з в'язниць, яких розшукували правоохоронні органи.

²¹ ДАРО. Ф. 317. Оп. 1. Спр. 24. Арк. 14.

²² ДАРО. Ф. 32. Оп. 1. Спр. 1254. Арк. 65 зв.

²³ Кузьмич В. Нелегальний товарооборот на белорусском участке советско-польской границы в 1927-1939 гг. Веснік Брэсцкага універсітэта. Серія гуманітарных і грамадскіх навук. Брест, 2007. № 4. С. 22.

²⁴ ДАРО. Ф. 323. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 19-19зв.

²⁵ ДАРО. Ф. 323. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 35.

²⁶ ДАРО. Ф. 323. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 40.

²⁷ ДАРО. Ф. 323. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 62-62зв.

Отже, варто підкреслити, що боротьба з контрабандою є важкою і триває протягом століть. Результати цієї боротьби залежать не лише від людей, які охороняють кордони країни. Контрабанді також слід протидіяти економічними засобами, в тому числі за рахунок виробництва конкурентноспроможних товарів, відповідної цінової політики та збільшення торгівлі з іноземними країнами.

Відсутність належного досвіду та розвинених форм боротьби з контрабандою не дозволили першим формуванням на східному кордоні Другої Речі

Посполитої досягти позитивних результатів. Не дивлячись на вжиті трансформаційні заходи, державна поліція не виправдала покладених на неї функцій з охорони кордону. В таких умовах польська влада була змушена ухвалити рішення про створення спеціальної військової структури для охорони східного кордону – з 1 листопада 1924 р. і аж до вересня 1939 р. польсько-радянський кордон знаходився під охороною Корпусу охорони прикордоння. Створення КОП відкрило новий період у боротьбі з контрабандною злочинністю на східному кордоні Польської держави.

References

- Arkhireyskiy D. Protydiia radianskykh mytnykyv kontrabandi naprykintsi 1920-kh – u 1930-kh rr. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. Kyiv, 2013. № 2. S. 105-120.
- Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti (dali DARO). F. 317. Op. 1. Spr. 7.
- DARO F. 68. Op. 1. Spr. 1. Ark. 14.
- DARO. F. 126. Op. 1. Spr. 30.
- DARO. F. 30. Op. 18. Spr. 1216.
- DARO. F. 317. Op. 1. Spr. 24.
- DARO. F. 32. Op. 1. Spr. 1254.
- DARO. F. 321. Op. 1. Spr. 24.
- DARO. F. 323. Op. 1. Spr. 8.
- DARO. F. 323. Op. 1. Spr. 9.
- DARO. F. 68. Op. 1. Spr. 1.
- Dominiczak H. Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939. Warszawa, 1992. 287 s.
- Hnitko S. Borotba z kontrabandoiu v Ukraini. Z arkhiviv VUCHK-HPU-NKVD-KHB. Kyiv, 2000. №2/4(13/15). S. 410-423.
- Humennyi S. Kontrabanda na kordonі mizh Respublikoiu Polshcha ta SRSR u 20-ti rr. XX st. Materialy XI Mizhnarodnoi naukovoi konferentsii studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh KNU «Dni nauky istorychnoho fakultetu – 2018». Kyiv, 2018. S.150-153
- Kotsan R. Okhorona derzhavnykh kordoniv Druhoï Rechi Pospolytoi u mizhvoiennyi period (1921-1939 roky). Fundacja Oświata i Nauka Bez Granic PRO FUTURO. Kelm-Łódź, 2018. № 1 (21). S. 122-128.
- Kuzmych V. Nelehalnyi tovarooborot na belorusskom uchastkie sovietsko-polskoï hranytsy v 1927-1939 hh. Vesnik Brestskaho universitieta. Seryia humanitarnykh i hramadskikh navuk. Brest, 2007. № 4. S. 17-26.
- Litwiński R. Kontrola granicy wschodniej przez Policję Państwową w okresie międzywojennym. Biuletyn Informacyjny PAN. Oddział w Lublinie. Lublin, 2003. nr 8. S. 70-78
- Razyhraev O. Udział Policji Państwowej wojewodztwa wołyńskiego w ochronie granicy wschodniej w latach 1921-1924. Pamięć i Sprawiedliwość. 2010. № 1. S. 211-231.
- Razyhraiev O. Polska derzhavna polityiia na Volyni u 1919-1926 rokakh. Lutsk: Volynski starozhytnosti, 2012. 444 s.